

Een succesvolle inburgering: Hongaren in Nederland

Maria Douwes:

Hongaren in Nederland, Nederlanders in Hongarije. Vijftig jaar na 1956.

Zaltbommel: Uitgeverij Aprilis bv, 2006;
159 blz.; 29,- euro; ISBN-10: 90 5994 151 9;
ISBN-13: 978 90 5994 151 9

Bij het lezen van dit fraai uitgevoerde en gedocumenteerde boek van Maria Douwes dringt zich telkens weer één gedachte op: er zijn in Europa volkeren met een gelukkige geschiedenis en volkeren met een ongelukkig verleden. Nederlanders behoren tot de eerste categorie, Hongaren tot de laatste. Er is nog een belangrijk verschil. De Nederlanders zijn zich van hun historisch geluk niet eens goed bewust, de Hongaren van hun onmetelijke zee van ellende door de eeuwen heen daarentegen wel.

Wij staan er nauwelijks bij stil dat elke generatie Nederlanders, praktisch sinds de dood van de vader des vaderlands Willem van Oranje in 1584, in een eigen onafhankelijke staat leefde. En wanneer er toch een vreemde bezetting heerste (Spaanse, Franse, Duitse), dan duurde deze relatief kort. Perioden in onze geschiedenis waarin wij 'reddeloos, radeloos en redeloos' waren, zijn zeldzaam.

Bij de Hongaren is het juist andersom. Hun nationale hymne, op een tekst uit het jaar 1823, spreekt in dit opzicht boekdelen. Zij maakt gewag van 'veel noodlottige slagen' en eindigt met de verzuchting: '[D]it volk heeft reeds geboet voor verleden en toekomst.' Kennelijk nog niet genoeg. Op dat moment lagen nog heel wat noodlottige slagen voor de Hongaren in het verschiet, zoals de bloedige onderdrukking van de revolutie tegen de Oostenrijkse Habsburgers in 1848-1849; de verloren Eerste Wereldoorlog,

met als gevolg een aanzienlijke reductie van het Hongaarse territorium bij de Vrede van Trianon in 1920; het noodlottige bondgenootschap met Adolf Hitler in de Tweede Wereldoorlog, met verschrikkelijke verliezen aan mensenlevens aan het Oostfront; de gewelddadige bevrijding van Hongarije door het alom plunderende sovjetleger; en de communistische dictatuur. De melodie van het volkslied is net zo droevig als het Hongaarse verleden zelve. Wat het verloop van hun geschiedenissen betreft, zijn de Hongaren en de Nederlanders in Europa elkaars tegenpolen.

Het boek van Maria Douwes behoort tot het genre van gedenkschriften. Het is verschenen naar aanleiding van de 50ste herdenking van het jongste Hongaarse Rampjaar, de mislukte opstand tegen het communisme in 1956. Het bestaat uit twee gedeelten: een historische verhandeling, waarin het jaar 1956 begrijpelijkerwijs een centrale plaats inneemt, terwijl het tweede deel evenredig aandacht besteedt aan de getuigenissen van elf Hongaren wonend in Nederland en aan elf Nederlanders die op de een of andere wijze in Hongarije verzeild zijn geraakt, daar tijdelijk wonen of zich daar voorgoed hebben gevestigd. Deze Nederlanders vertrokken vrijwel allemaal naar Hongarije na de democratische omwenteling in 1989. In de woorden van de auteur: '[Z]ij kozen in alle vrijheid voor een nieuw leven.' En, dat is uit de interviews duidelijk op te maken, zij voelen zich in Hongarije op hun gemak.

Hongaren in Nederland, Nederlanders in Hongarije is een uitzonderlijk boek in de positieve betekenis van het woord. Op het historische gedeelte valt weliswaar het een en ander af te dingen, zeker bezien door de ogen van

een professionele historicus, die vergeefs naar meer nuances zoekt. Daar staat tegenover dat de tekst bondig geschreven is, en – even belangrijk – in een voor een breed lezerspubliek toegankelijke taal.

In haar historische relaas schenkt Douwes ook aandacht aan de bijzondere banden tussen beide volkeren. Opvallend is hoe sterk en innig in het bijzonder de religieuze banden zijn geweest tussen de calvinistische Nederlanders en hun minder fortuinlijke Hongaarse geloofsgenoten.

Een verhaal apart in de Hongaars-Nederlandse betrekkingen vormen de 'kindertreinen'. Met duizenden tegelijk kwamen na de Eerste Wereldoorlog, vanaf het jaar 1920, uitgehongerde Hongaarse kinderen naar ons land om aan te sterken. Zij werden voor een korte of langere periode in Nederlandse pleeggezinnen geplaatst. Het totale aantal jonge Hongaartjes dat in de jaren '20 Nederland aandeed, wordt geschat op ruim 150.000. De meesten van hen gingen weer terug, anderen bleven voorgoed, zoals mevrouw Mariska Hofman Gáspár. Zij is inmiddels de 95 jaar gepasseerd en vertelt in het gedenkboek in nuchtere bewoordingen haar belevenissen, te beginnen met de aankomst op het station Utrecht, na een lange reis uit Boedapest, onder begeleiding van een zekere mevrouw Bos. 'Mijn pleegmoeder had een meisje besteld van een jaar of twaalf, dat snel kon helpen in de huishouding. Toen ze me zag, wilde ze mij niet hebben, want ik was te klein en te mager. Zo bleef ik alleen op het station achter bij mevrouw Bos.'

Mariska werd van de ene familie naar de andere doorgestuurd. Totdat zij uiteindelijk een lieve pleegmoeder vond en een aardig gezin. Zij had geluk. Of toch niet? 'Mijn pleegmoeder

der hield wel van mij, maar zij beschouwde mij als haar bezit,' vertelt zij. Mariska leerde gemakkelijk en wilde na de lagere school het liefst op de middelbare school verder leren. De pleegmoeder had het echter voor het zeggen. Een meisje en doorleren? 'Je komt lekker thuis in de huishouding en dan hebben we het lekker gezellig samen.' Aldus geschiedde. Pas veel later, tijdens haar huwelijk met een keurige Nederlandse man, kon zij haar droom verwezenlijken en tekenlerares op een HBS worden.

Het levensverhaal van Mariska Hofman Gáspár en ook andere getuigenissen in het boek zijn rijkelijk geïllustreerd. Wij zien eerst de foto van de aankomende trein, met daarnaast keurig uitgedoste maar zichtbaar ondervoede Hongaarse jongens en meisjes van ongeveer acht tot twaalf jaar jong; er is een foto van de kleine Mariska met een grote witte strik in het haar; een foto van haar Hongaarse moeder, die spoedig zou overlijden; voorts het welgestelde Nederlandse pleeggezin; een foto van Mariska en haar verloofde Jaap; en ten slotte haar eigen gezin met vier kinderen.

Het gedenkschrift ontleent zijn kracht niet alleen aan de veelal aangrijpende levensverhalen maar ook aan het grote aantal met zorg geselecteerde afbeeldingen, niet zelden van een hoogstaande artistieke kwaliteit. Tot de fraaiste foto's behoren die van Hongaarse vluchtelingen aan de grens met Oostenrijk in het jaar 1956, gemaakt door de Hongaars-Nederlandse fotografe Ata Kandó. Ook zij komt in het boek uitgebreid aan het woord. Juist de combinatie van de grote historische lijnen, afgewisseld met *petite histoire* en daartoe behorende foto's, maakt het lezen van het boek van Maria Douwes tot een ware belevenis.

In de keuze van Hongaren voor Nederland, na het neerslaan van de

Hongaarse Opstand door de sovjettroepen, speelde toeval een grote rol. Zoals bij Dzsingisz Gabor, de latere CDA-politicus en staatssecretaris voor landbouw in het derde kabinet-Lubbers, in 1956 nog maar zestien jaar oud. Gabor had in Hongarije op de middelbare school een lerares aardrijkskunde die in de jaren '20 als kind 'in Nederland is geweest om op verhaal te komen'. Zij vertelde de leerlingen enthousiaste verhalen over het prachtige land en de vele aardige mensen die daar wonen. 'En hoe veilig het er was. Je hoefde zelfs je fiets niet op slot te zetten. Er werd in Nederland niet gestolen.' Dat was Nederland in de jaren twintig en misschien ook nog in de jaren '50. Gabor vervolgt: 'Dat beeld werd mij week in week uit met groot enthousiasme verteld. [...] Ik was een grote fan van Nederland. Mijn moeder vond: het gaat om de toekomst van die jongen, dus laten we dat maar doen.'

Niet alleen Gabors toekomst, ook die van andere Hongaarse vluchtelingen werd in Nederland gewaarborgd. In de eerste plaats door de ruimhartige ontvangst van Nederlandse zijde. (De inzamelingsactie voor de in 1956 gevluchte Hongaren heeft ruim 16 miljoen gulden opgebracht, voor die tijd een astronomisch bedrag.) Doch vooral door het keiharde werken van deze Hongaren zelf, door hun doorzettingsvermogen en hun wil in de Nederlandse samenleving te integreren. Dit lukte reeds de eerste generatie van immigranten, of zij nu naar Nederland kwamen na de communistische staatsgreep van 1948, in het jaar 1956 of nog later.

Uit alle verslagen in het gedenkschrift, van de gepensioneerde tegelkachelbouwer of medewerkster van een farmaceutisch bedrijf tot schrijver of choreografe, van mensen die zich op verschillende treden van de Nederlandse maatschappelijke

ladder bevinden, klinkt respect voor hun Nederlandse gastland-vaderland. In de woorden van een Hongaars-Nederlandse huisvrouw: 'Van binnen ben ik Hongaarse gebleven, maar ik ben hartstikke blij dat ik hier in Nederland woon.' Het verdienstelijke boek van Maria Douwes laat zich ook lezen als een succesverhaal van de integratie van de Hongaarse minderheid in de Nederlandse samenleving. Maar het is veel meer.

Hans Renner

Prof dr. H. Renner is hoogleraar Midden- en Oost-Europese Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Groningen.

Bulgarije nog niet van verleden verlost

Hellen Kooijman:

In Bulgarije. Een vertwijfelde natie op weg naar Europa.

Amsterdam: Mets & Schilt, 2006; 512 blz.; 49,90 euro; ISBN: 978-90-5330-465-5

Journaliste Hellen Kooijman, die al van kinds af aan in Bulgarije komt en in tal van artikelen en radiodocumentaires deze Balkanstaat belicht, geeft in *In Bulgarije* een indringend portret van een land op weg naar Europa. De journaliste doorkruist Bulgarije van Oost naar West en van Noord naar Zuid en behandelt 'en passant' een keur aan uiteenlopende thema's. Haar boek is een soort literair-historische reisgids door een land dat weliswaar sinds 1 januari 2007 tot de Europese Unie behoort, maar in de praktijk hier nog ver vanaf staat. Vijf eeuwen Turkse overheersing, ruim vier decennia repressie onder een streng communistisch regime en 'de gangstercultuur' van na 1989 hebben ertoe geleid dat veel Bulgaren zichzelf nog niet zien als deel van Europa, aldus Kooijman.

Toch willen de Bulgaren graag deel uitmaken van het paradijs Europa. Velen zien een dergelijke toekomst dichterbij komen door migratie. Op een totale bevolking van acht miljoen inwoners zijn er na 1989 tussen de 700.000 en één miljoen Bulgaren vertrokken, niet in de laatste plaats een grote groep van jonge, hoog opgeleide mensen. De massale uittocht van Bulgaren heeft samen met de almaar dalende geboortecijfers tot gevolg dat er over twintig jaar waarschijnlijk nog maar vier miljoen Bulgaren zijn, waarvan de meerderheid zal behoren tot de Turkse minderheid en de Roma.

Kooijman stelt in haar boek dat de Bulgaarse overheid nauwelijks beleid op dit punt heeft ontwikkeld. Het is

jammer dat zij deze thematiek niet nader heeft onderzocht, te meer daar tegelijkertijd duidelijk de openlijke discriminatie van de Roma en de anti-Turkse sentimenten in de Bulgaarse samenleving scherp naar voren komt en aversie tegen moslims is historisch bepaald en speelt nog steeds een belangrijke rol. De hoge investeringen die Turkije in Bulgarije doet, worden bijvoorbeeld eerder als bedreigend gezien dan als een welkome stimulans voor de economie. Alweer is het spijtig dat een dergelijk thema niet verder wordt uitgewerkt, vooral omdat eveneens blijkt dat Rusland na 1989 voortdurend (tevergeefs) heeft gepoogd de Bulgaarse buitenlandse politiek te beïnvloeden door de troefkaart van de grote Bulgaarse afhankelijkheid van Russische energie uit te spelen.

De kwetsbare economische positie van Bulgarije door de energievoorziening verklaart ook het langdurige verzet tegen de Europese eis van de sluiting van de Bulgaarse kerncentrale in Kozlodoezj. Als de journaliste op het eind de Bulgaar die verantwoordelijk is voor de veiligheid van de kerncentrale, laat zeggen dat de kerncentrale veilig is, maar EU-belangen prevaleren bij de uiteindelijke sluiting, mist de lezer commentaar en nadere analyse van de schrijfster. Dat is een direct gevolg van de gekozen journalistieke werkwijze, waarbij weliswaar voortdurend rapporten worden aangehaald, betrokkenen worden geïnterviewd en experts geciteerd, maar een wetenschappelijke onderbouwing of een beschouwend kader van de auteur achterwege blijven.

Desalniettemin is *In Bulgarije* zeer leeswaardig. En daarmee wordt niet slechts gerefereerd aan de leesbaarheid. Kooijman is goed op de

hoogte van de politiek-maatschappelijke ontwikkelingen na 1989 en de historische achtergronden daarvan. Het hoofdstuk over de Roma-problematiek en het falende (internationale) beleid toont ook haar kritische betrokkenheid. De journaliste heeft door haar keuze voor een brede schets een prima inleiding geschreven voor al degenen die nader kennis willen maken met de nieuwste aanwinst van de Europese Unie. Na het lezen van dit boek wordt in ieder geval duidelijk dat Bulgarije nog veel problemen heeft. De liefde van de journaliste voor dit land heeft zich niet vertaald in een al te optimistisch portret. Haar betrokkenheid en haar kennis van land en volk leiden tot een tamelijk negatief beeld. Kooijman beschrijft heel treffend de armoede en tweedeling in de samenleving. De problematiek van bejaarden, gepensioneerden en de Roma, de situatie in instellingen waar lichamelijk en verstandelijk gehandicapten verblijven en het verval van het platteland komen uitvoerig aan de orde, evenals de kwalijke westerse invloed van drugsverslaving en prostitutie, de grote corruptie en de greep van de maffia op politiek en samenleving.

De meest interessante hoofdstukken handelen over de werkkampen in communistische tijd en de *impact* die het communistische regime heeft gehad op gewone mensen. De belangrijkste kwestie die aan de orde komt, is de vraag hoe het kan dat het merendeel van de personen met vuile handen, de verantwoordelijken voor de werkkampen en de communistische partijbonzen en topfunctionarissen van de staatsveiligheidsdienst nooit zijn gestraft voor hun daden. Van groot belang daarbij is het gegeven dat er nooit een radicale

omwenteling heeft plaatsgevonden. Het aftreden van Todor Zjivkov, de langst zittende partijchef in Oost-Europa, was het gevolg van een interne paleiscoup, terwijl de communisten na 1989 nog lange tijd een belangrijke rol bleven spelen in de parlementaire en justitiële structuren. Kooijman noemt ook voorbeelden van mensen die vermoord werden omdat zij hun mond opdedden. De lange arm van de staatsveiligheidsdienst werkte ook na 1989 nog lang door. Deze dienst heeft zelfs nog steeds een actieve lobby om de archieven gesloten te houden. De wet op geheime informatie, die in 2002 samen met de NAVO-toetredingseisen is aangenomen, heeft de openbaarmaking van oude dossiers verder bemoeilijkt.

Misschien nog wel het belangrijkste

is het gebrek aan belangstelling voor openbaarmaking en zuivering, aldus Kooijman. De meeste ouderen zijn bezig met het dagelijkse overleven en zij hebben weinig trek de wonden uit het verleden open te rijten. Veel mensen willen liever niet weten welke burens, vrienden en familie op de loonlijst van de geheime dienst stonden. De jongeren kijken liever naar *Big Brother*, stelt de journaliste spijtig vast. Deze generatie, die is opgegroeid na 1989, heeft geen directe ervaring met de communistische partijbonzen van weleer en kijkt vooral vooruit.

De auteur is niet zo optimistisch en memoreert de grote verkiezingswinst van de anti-Europese en anti-minderhedenpartij *Ataka*. Haar publicatie, eerder een bundeling van artikelen dan een inhoudelijk duidelijk gestruc-

tureerd boek, is echter verschenen in een periode waarin het nog allerm minst zeker was of Bulgarije metterdaad eerst de EU zou toetreden. Het is te hopen dat het pas verworven lidmaatschap van de Europese Unie de katalysator wordt om de ingezette modernisering te volbrengen, maar vooral dat het de jonge Bulgaren ervan weerhoudt hun toekomst buiten hun eigen land te zoeken en dat dit lidmaatschap de oudere generaties de welvaart en zekerheid biedt die ze zo vertwijfeld hebben gezocht sinds de omwenteling.

Sipke de Hoop

Dr Sipke de Hoop is universitair docent Midden- en Oost-Europese Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Oekraïne en de NAVO

Nienke de Deugd:

Ukraine and NATO. The policy and practice of co-operating with the Euro-Atlantic Security Community.

Groningen: Centre for European Security Studies, 2007; 154 blz.; Harmonie Paper no. 20 (gratis te downloaden vanaf www.cess.org/publications/harmoniepapers/issue/?id=22); ISBN: 978-90-76301-22-8

In *Ukraine and NATO* vraagt Nienke de Deugd zich af of en hoe Oekraïne, dat na haar onafhankelijkheid in 1991 herhaaldelijk verklaarde te willen 'samenwerken met het Oosten, en *integreren* met het Westen', dat laatste metterdaad geprobeerd heeft te doen. De spiegelvraag – of en hoe de spelers in de Westerse veiligheidszone de integratie van Oekraïne in hun mid-den hebben geprobeerd te stimuleren – stelt zij ook. Bij deze vragen kijkt de

auteur in het bijzonder naar de NAVO.

Wanneer een land, zoals in het geval van Oekraïne en het Westen, tot een al bestaande veiligheidszone toe wil treden, zijn interne en externe transformaties vereist. Het beoogde lidmaatschap moet daarbij niet alleen voor beide partners strategisch en materieel 'nut' hebben, het desbetreffend land moet ook voldoen en willen voldoen aan het (zelf)beeld van de oude leden, en daarmee passen in de internationale organisaties die de fora van de veiligheidszone vormen.

Een dergelijke integratie komt volgens De Deugd daarom alleen tot stand door een proces van 'socialisering'. Daarin groeit een gedeelde kijk op de wereld uit tot een pakket van gemeenschappelijke waarden, en uiteindelijk vertrouwen. Die socialisering vindt op haar beurt plaats door geïnstitutionaliseerd contact en

samenwerking. Zo moest Oekraïne zich vanaf 1991 een burgersamenleving met een democratische basis, een rechtsstaat, alsmede respect voor fundamentele vrijheden en mensenrechten aanmeten.

De Deugd stelt, vanuit haar nadruk op de NAVO, dat als lakmoesproef mag gelden de mate waarin Oekraïne een systeem van democratische burgercontrole over haar strijdkrachten wist te ontwikkelen. Daarmee schrijft zij over een uitermate relevant en zelfs min of meer actueel onderwerp. Het belang van ondubbelzinnige burgercontrole over strijdkrachten werd recent nog getoond in Oekraïne. Eind mei, op het hoogtepunt van de politieke crisis tussen president Joesjtsjenko en premier Janoekovitsj, kwamen de ordetroepen van het ministerie van binnenlandse zaken hier tegenover het leger te staan.

De auteur maakt in haar boek onderscheid tussen een beleden 'policy on paper' en het daarbij al of niet uitgevoerde 'policy in practice', en maakt daarbij haar hypothese aannemelijk dat noch Oekraïne, noch de Europese en transatlantische (veiligheids)organisaties, in staat of bereid zijn geweest de woorden in daden om te zetten.

Een greep uit de oorzaken van de discrepantie tussen *policy-on-paper* en *policy-in-practice* aan Oekraïense zijde: het belang van de relatie met Rusland; het vooreerst moeten opbouwen van een nationaal leger, met andere taken dan enkel verdediging van het grondgebied; de interne Oekraïense politieke machtsstrijd (die de supervisie over militaire opleidingen sinds de onafhankelijkheid meermalen van handen deed wisselen); pensioenproblemen bij het ontslaan van militairen; en gebrek aan afiniteit met militaire zaken onder de burgers, terwijl zij juist de controle op het leger zouden moeten uitoefenen.

De discrepantie geldt ook voor het Westen. De Deugd noemt ook hier de relatie met Rusland als factor, maar bovendien de Westerse preoccupatie met de integratie van landen die (politiek) verder van Rusland liggen (en kans hadden toe te treden tot de EU).

De literatuur in Westerse talen over het contemporaine Oekraïne is schaars. Dat maakt *Ukraine and NATO* tot een potentieel belangrijke bijdrage aan het begrip van het land, en zijn relatie met het Westen. Het overzicht van actoren in het Oekraïense defensie- en veiligheidsbeleid dat in *Ukraine and NATO* wordt gegeven, is in dat opzicht zeker interessant. De beschouwing van de politieke, financiële en institutionele obstakels (en verschillen tussen 'policy on paper' en 'policy in practice') is ook zinvol.

Wel zou het waardevol zijn geweest dieper in te gaan op de negatieve

houding van de inwoners van Zuid- en Oost-Oekraïne tegenover de NAVO. Waar komt deze negatieve relatie uit voort, en is dat gegeven een constante? De Deugd behandelt de Euro-Atlantische veiligheidsgemeenschap en Oekraïne in twee aparte hoofdstukken, waardoor het historische, Koude-Oorlogsbeeld dat veel Oekraïners nog altijd van de NAVO hebben, onvoldoende als factor zichtbaar kan worden gemaakt. Wellicht ligt dit ook aan de *top-down*-aanpak die de auteur, vanuit haar theorie van socialisering, hanteert. Ook de (uitgebleven) effecten van de Oranjerevolutie hadden, zo bezien, uitgebreider besproken mogen worden. Daarnaast zou een blik op de toekomst in het algemeen, maar vooral in het kader van energieveiligheid, interessant zijn. Ten slotte was een korte vergelijking met andere landen, die om andere, maar misschien ook deels dezelfde redenen óók een moeizame integratie met de Westerse veiligheidszone doormaken, zinvol geweest.

Maar, eerlijk is eerlijk, daar ligt nu eenmaal niet het blikpunt van deze publicatie. *Ukraine and NATO* is binnen het eigen onderzoeksgebied een nuttig werkstuk, met diepgaande informatie over de ontwikkelingen binnen de Oekraïense veiligheidssector in de afgelopen vijftien jaar. Om die reden is het wel extra jammer dat het werk niet beter toegankelijk is gemaakt. Een tijdbalk en zeker een lijst met afkortingen zouden zéér welkom zijn. Bovenal was betere redactie nodig geweest. Naast enkele kleine taalfoutjes verstoren complexe, lange zinnen en het formalistische taalgebruik regelmatig de aandacht. Daarmee gaat de lijn die in de theoretische inleiding en de hoofdstukinleiding duidelijk aanwezig is, binnen de hoofdstukken voor de lezer soms verloren. Dat is jammer, want de redenen voor en de lessen van de (nog altijd)

moeizame integratie van Oekraïne in de Westerse veiligheidszone zullen niet in bredere kring bekend worden, zolang de kennis die De Deugd heeft verzameld niet aantrekkelijker wordt gepresenteerd.

Nils de Mooij

Nils de Mooij studeerde Conflictstudies en deed in 2006 onderzoek naar 'Pora' en de Oekraïense Oranjerevolutie. Hij is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).